

af Michael Hviid Jacobsen

Fra himmelske højder

- om klassikerkulten, intellektuelle ikoner og teoritendensen

Det forekommer mig, at verden foretrækker at hædre sine filosoffer [og sociologer] med mindeplader, snarere end at lytte til dem for slet ikke at tale om at tage ved lære af dem

- Zygmunt Bauman, *Det belejrede samfund*

Klassikerkulten, der er vokset frem som en aktiv overbevisning, fungerer som en passiv trosbekendelse. Når de optræder på denne måde, udvirker de gamle forfattere intet for deres læsers bevidsthed andet end at bevogte den og holde den tømt for indhold

- "The Larger Lunacy", anonymt læserbrev i *New Age*, maj 1916

Klassikerkulten og dens intellektuelle ikoner

I en klassisk dialog, gengivet i efterhånden mange sammenhænge, mellem matematikeren og filosofen Alfred North Whitehead og sociologen Alvin W. Gouldner, udtalte førstnævnte, at "en videnskab, der tøver med at glemme sine grundlæggere, er fortabt". Som forsvar for klassikernes vedvarende relevans for vores sociologiske tænkning, fagidentitet og forestillinger var Gouldners karakteristisk sirlige modsvar:

Men for at kunne glemme noget, må man først have haft viden om det. En videnskab, der er *uvidende* om sine grundlæggere, ved ikke, hvor langt den har rejst, ej heller i hvilken retning. Også den er fortabt (citeret in Goldthorpe 1969:9).

Hvad siger denne dialog os i dag? Den kan måske fortælle os noget om, hvorfor klassikerne til stadighed spiller en så forholdsvis central rolle i sociologien

(Gouldners perspektiv) – både forsknings- og undervisningsmæssigt – mens de inden for naturvidenskaberne (Whiteheads perspektiv) snarere betragtes med en vis skepsis og som et tankemæssigt dynd, man nødvendigvis for frem-skriddets skyld må forsøge at frigøre sig af. Dialogen tilkendegiver med andre ord, hvordan naturvidenskaberne i vid udstrækning dyrker det kumulative vidensideal, hvor man med Newtons udødelige ord som dværge stiller sig på “skuldrene af kæmper” for at skue endnu længere end dem, mens samfundsvidenskaberne – måske lettere karikeret – understøtter et mere repetitivt vidensideal, hvor vi genfortæller og genfortolker fortidens teorier og begreber (der med Ulrich Becks ord er ved at udvikle sig til “zombie-kategorier” – døde begreber, der vedvarende flourerer og vandrer rundt blandt de levende). Dialogen kan måske også samtidig tilkendegive, hvorfor det er vigtigt ikke at miste blikket for det fædrene ophav, som vores disciplin besidder, fordi det netop er herfra, at mange nutidige og fremtidige problemstillinger i et vist omfang får næring og inspiration.

Sociologien er nemlig, i forhold til mange andre videnskaber måske med undtagelse af filosofi og filologi, og formentlig mere end nogen anden samfundsvidenskab, optaget af sit fortidige ophav, sine grundlæggere, sine koryfæer, kort sagt sine “klassikere”. På denne vis minder sociologien på mange måder mere om humaniora (og herunder særligt litteraturstudier), der også i en vid udstrækning helliger deres klassiske tekster og fortidens “helte” stor fortolkningsmæssig betydning og gennemslagskraft i akademiske argumenter og analyser, end om de forjættede naturvidenskaber, som dele af sociologien i perioder af det 20. århundrede ellers ihærdigt søgte at imitere. Som Robert K. Merton konstaterede: “Førstehåndskendskab til klassikerne spiller en lille rolle i naturvidenskaberne, mens det spiller en stor rolle i humanvidenskaberne” (Merton 1968:28). Således er vores slægtskab til humaniora eller humanvidenskaberne – bl.a. grundet vores klassikerdyrkelse – måske mere intimt og oplagt, end det er til naturvidenskaberne. Dette slægtskab, og nogle af de konsekvenser det til tider afføder, vil denne kommentar kritisk og kortfattet forholde sig til.

Det skal allerede her afsløres, at dette som udgangspunkt er en polemisk (og endda til tider bevidst karikeret og provokerende) metasociologisk kommentar til den særlige måde, hvorpå sociologien dyrker sine grundlæggere og vedvarende skaber nye intellektuelle ikoner og sociologiske superstars, hvorved en Durkheims “individkult” eller Nietzsches *herocultus*, der dyrker den enkeltes præstationer, status og særegne egenskaber som var de hellige objekter, således ikke blot er noget, der finder sted “ude i samfundet”, men tilsyneladende også findes “inde i academia”. I sociologien har vi, så vidt jeg kan vurdere, en sådan “klassikerkult” (Jacobsen 2003), der dyrker sociologien selv og særligt dens klassikere eller nyklassikere. Der ligger, mener jeg, en vis måske ligefrem upassende selvoptagethed i at dyrke sig selv og “sine egne” til tider på bekostning af at studere selve det samfundsliv, der omgiver os. Socio-

logien er, trods alt, "videnskaben om samfundet", ikke "videnskaben om sociologien". I sociologien er vi ellers i mange andre sammenhænge utilbøjelige til at ville vende blikket ind ad mod os selv og indse, at vi sociologer, vores domæneantagelser og vores egen praksis er et studium værd, hvilket bl.a. Alvin Gouldner, Charles Wright Mills og Pierre Bourdieu med deres respektive optikker hver især har fremhævet. Howard S. Becker formulerede det næsten tilsvarende, da han engang berettede om sociologiens – og sociologiske institutioners – aversion mod selv at blive genstand eller udgøre objektet for studier:

At fortolke de daglige begivenheder på et universitetsinstitut eller en forskningsinstitution som sociologiske fænomener er ikke acceptabelt for dem, der leder disse institutioner, eller for dem, der lever og profiterer af dem; for, ligesom alle andre institutioner, har universitetet og institutter helligholdte myter og forestillinger, som deres medlemmer ikke ønsker underlagt sociologens skeptiske blik (Becker 1994:180-181).

På samme måde er det måske helligbrøde at interessere sig for sociologiens dyrkelse af sig selv og sine klassikere, sine teorier og intellektuelle ikoner, men i sociologien er det efter min mening blevet, hvis det ikke i en vis udstrækning har været det igennem snart halve til hele århundreder, en iboende del af hele vores måde at bedrive, betragte og skrive videnskab på, at vores egne tekster, vores egne fortolkninger og vores egne "helte" gøres til genstand for en nærmest morbid fascination.

Lidt selverkendelse er her på sin plads: Jeg bidrager selv i mit eget sociologiske virke kraftigt til denne teoretiske fortolkningsfascination, bør jeg vel allerede her vedgå mig, hvilket dog ingenlunde rokker ved, at tilbøjeligheden er særdeles udbredt. Måden vi dyrker vores sociologiske helteskikkelser på foregår som regel gennem fortolkning på fortolkning og eksegese på eksegese af, hvordan man kan læse den ene eller anden sentens, hvordan man kan kategorisere den ene eller anden tænker, hvordan man skal forstå deres særlige tegnsætning eller diskussioner om, hvorvidt deres tidlige skrifter var bedre eller dårligere end de senere osv. Vi har sågar fået en *Journal of Classical Sociology*, der udelukkende er viet til fortolkninger af og kommenteringer på vores historiske ophav, og der findes ligeledes tidsskrifter, herunder også danske, i hvilke dyrkelsen, fortolkningen og dissektionen af sociologisk teori udgør det primære omdrejningspunkt og eksistensgrundlag. En tilsvarende tilbøjelighed eller interesse (eksempelvis for Kopernikus' eller Newtons skrifter) ville man næppe finde inden for naturvidenskaberne – tænk blot på selve absurditeten i tidsskrifttitler som *Journal of Classical Astronomy* eller *Journal of Classical Chemistry* – og lad mig understrege, at det ingenlunde er fordi, jeg ønsker, at vi skal imitere disse videnskaber.

En anden måde, hvorpå denne interesse for sociologisk teori og klassikerne kan dokumenteres, er ved at skimme udgivelseskatalogerne igennem fra de

førende akademiske forlag med en vis sociologisk profil. Her finder man, som en indikator på efterspørgslen efter fortolkninger af fortolkninger og fortællinger om vores disciplins fortid, altid et omfattende udbud af nye bøger om sociologihistorie, sociologiske klassikere og sociologisk teori, hvorimod sektionen om nye empiriske studier som regel er særdeles tynd og til at overse. Denne tekst- og medfølgende persondyrkelse af klassikerne – herunder såvel “the founding fathers” som nyere klassikere – antager, udover at være en almindeligt anerkendt del af sociologisk praksis, til tider groteske proportioner. Således fandtes der for nogle år siden en hjemmeside for et førende engelsk bogforlag – jeg ved ikke, om den endnu eksisterer – hvorpå man kunne købe sociologisk merchandise på samme måde, som man kan købe merchandise om fodboldikoner eller popstjerner: spillekort, nøgleringe, plakater og andre former for memorabilia, hvorpå fremtrådte ansigtet af Marx, Weber, Freud, Benjamin, Derrida, Luhmann, Foucault eller Giddens. Jeg ved ikke, om der var mange sociologer, der hoppede med på den vogn, og man skal nok mest trække på smilebåndet af den opfindsomhed, som kendetegnede denne hjemmeside. Men den vidner *måske* om, at vi i vid udstrækning har brug for forbilleder, helte og superstars som ledestjerner og som led i vores sociologiske identitets-skabelse, samt at vores disciplin opnår en ikke ubetydelig del af sin videnskabelige legitimitet gennem sine klassikere. Denne akademiske afgudsdyrkelse, dansen om guldkalvene om man vil, afspejles ligeledes på hyldesthjemmesider som *The Dead Sociologists’ Society*, der netop er viet til bevarelsen af de afdøde klassikeres eftermæle, og der findes en lang række andre tilsvarende eksempler på denne tendens.

Lad mig understrege, at jeg bestemt ikke er modstander af klassikerne i sociologien, tværtimod finder jeg dem i mindre doser livgivende for vores virke, men jeg appellerer til en mere afbalanceret anvendelse af dem. Dyrkelsen af de døde må altid tjene de levendes dagsorden. Således støtter jeg op om Peter Baehrs konstatering, der vistnok oprindeligt stammer fra Randall Collins, om, at

en klassisk arv kan enten udgøre en kilde til inspiration for en epoke eller være en stagnerende byrde for den [...] Den kan både ekskludere potentielt værdifulde værdier, men den kan også omfavne dem. Den kan såvel være en kilde til tanketomme opgyld som til at understøtte intellektuelle udfordringer (Baehr 2003:3-4).

Såfremt den klassiske arv skal kunne bibringe sociologien noget væsentligt og frugtbart her på trinbrættet til det 21. århundrede, må det nødvendigvis være som en understøttelse af intellektuelle udfordringer snarere end som tanke-tomme opgyld eller som en stagnerende byrde, hvilket bringer mindelser om Charles Tillys humoristiske kommentar:

Det 19. århundredes arv til det 20. århundredes samfundsforskning

minder om et hus, man har arvet fra en gammel, rig tante – overpyntet, rodet og nedslidt, men sikkert til at redde (Tilly 1984:17).

Det samme må siges at gøre sig gældende for arven fra klassisk og nyklassisk samfundsteori ved overgangen fra det 20. til det 21. århundrede.

Tilbagevenden til grand theory

I introduktionen til sin meget omtalte bog *The Return to Grand Theory in the Human Sciences* beskrev Quentin Skinner (1985), hvordan der i de senere år var opstået en fornyet – og for ham særdeles velkommen – interesse for generel og abstrakt samfundsteori (herunder for Derrida, Habermas, Gadamer, Althusser, Rawls og Kuhn), hvilket stod i kontrast til C. Wright Mills' (1959/2002) sønderlemmende kritik et kvart århundrede tidligere af denne tilbøjelighed til og forkærlighed for "høj teori" af verdensfjerne dimensioner blandt sociologer. Mills var særligt skeptisk over for denne dyrkelse af teori for teoriens egen skyld og dens villige ledsager "begrebsfetichismen". Som han skrev som en pendant til sin kritik af den teoriblinde dyrkelse af data, som han kaldte "abstrakt empirisme": "Teori er indholdsløs uden data". En tilsvarende pointe gjorde en lang række af datidens symbolske interaktionister og pragmatikere sig ligeledes til talsmænd for – og Robert E. Parks klassiske kritik af "biblioteks-sociologien" var blot prikken over i'et i denne teoriskeptiske tankegang. Deres opfattelse var, at sociologisk teori skulle tjene en rolle, der lå uden for teorien selv.

Med fremkomsten op igennem 1970'erne og 1980'erne af en hel generation af centrale samfundstænkere som Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Jürgen Habermas, Anthony Giddens, Niklas Luhmann, Zygmunt Bauman og adskillige andre har vi således på mange måder oplevet det, Skinner betegnede som en "tilbagevenden til grand theory", som vi også så op mod slutningen af det forrige århundrede, hvor de store klassikere – Marx, Weber og Durkheim – skrev deres hyppigt citerede værker. Dengang kunne man vanskeligt tænke eller teoretisere inden for sociologien uden at forholde sig til deres begreber, teorikomplekser eller personligheder, og denne tilbøjelighed er givetvis endnu mere udpræget i dag. Tag blot et kig på udgivelseskatalogerne fra akademiske forlag. Næsten uanset hvilket forlag, du måtte vælge, fylder nyudgivelserne af teoretisk-socialfilosofisk karakter – ofte rubriceret under "Sociologi" – som nævnt betydeligt mere end afrapporteringen af empiriske fund, og særligt fortolkninger af andres (herunder særligt klassikernes) teoretiske perspektiver, introduktioner til deres tekster eller biografier over deres liv og levned er en tilbagevendende topscorer på udgivelseslisterne. Vi nyder at læse fortolkninger, og fortolkninger af fortolkninger, og det skyldes formentlig det, C. Wright Mills kritisk betegnede som en "teorifetich" i sociologien. Om den frugtesløshed og fantasiløshed, der ligger i denne teorifetich, skrev Mills:

De høje teoretikere er så optaget af syntaktiske betydninger, så fantasi-løse, hvad angår semantiske referencer, og så fikseret på høje abstraktionsniveauer, at de "typologier", de udtænker [...] oftere virker som et godt Begrebsspil end som et forsøg på at levere en systematisk – det vil sige klar og velordnet – definition af de foreliggende problemer og vejlede os i vores bestræbelser på at løse dem (Mills 1959/2002:45).

Spørgsmålet er faktisk, om vi nogensinde har været ude af teoriens svøbe i sociologien. Sociologien er nemlig en disciplin, hvor teori traditionelt spiller en forholdsvis stor rolle – for vores forskning og for vores selvforståelse. Denne socialfilosofiske eller socialteoretiske tendens, der dyrker teorien på bekostning af virkeligheden – det, Frederick C. Crews (1986a) kaldte "teoreticisme" – medfører, at der opstår en tilbøjelighed til at gøre vores disciplin introvert i stedet for ekstrovert, navlebeskuende og selvoptaget i stedet for nyskabende og visionær. Den bevirker også, at der ofte opstår en afgrundsdyb kløft mellem teoretisk abstrakt viden og empirisk konkret viden – viden, der hellere skulle forbindes end forblive adskilt. Steven Seidman konstaterede engang, at „den sociologiske teoris hegemoni i sociologien har bidraget til at gøre sociologiske teoretikere snævertsynede og gøre deres produkter – teorier – socialt og intellektuelt obskure og irrelevante for stort set alle på nær andre teoretikere“ (Seidman 1991:32). Hvad vi tilsyneladende oplever, er således lettere forsimplet og poppet formuleret ikke kun *the presentation of self in everyday life*, som Erving Goffman berømt omtalte, men også *the presentation of others in academic life*. Ved at dyrke ofte abstrakte og snørklede teorifortolkninger – uanset hvor eksotiske og fascinerende – som selvstændigt saliggørende opnår vi samtidig en indirekte mulighed for også at præsentere os selv som kritikere, dissektører eller som fortolkere. Så der er ikke kun begrænsninger, men også muligheder i dyrkelsen af teorien.

Lad det være sagt med det samme: Der er naturligvis, trods ligheder i uddannelsesmæssig skoling og ophav, forskel på sociologer, der er beskæftigede i det universitære miljø, hvor teoridyrkelse eller teori for teoriens egen skyld i en vis udstrækning stadig kan få lov til at florere, og sociologer, der er ansat i den private sektor eller på sektorforskningsinstitutter, hvor der skal tal og atter tal på bordet. Men uanset hvor vi er beskæftigede, så består en forholdsvis stor del af vores uddannelse og akademiske modning af teoriterpning og teorifortolkning. Vi bør efter min mening sætte en ære i, at "tal" (her forstået som data, hvadenten kvalitativ eller kvantitativ) og "teori" (uanset hvor "høj" eller "lav") ikke bliver løsrevne aktiviteter, men at de gensidigt beriger hinanden, både i forskning og undervisning. Derfor er den adskillelse – som man kan kalde "funktionel differentiering" med et af sociologiens solide og abstrakte teoretiske begreber – der, fornemmer jeg, finder sted mellem empirikere/talknuserne på den ene side og teoretikere/tekstfetichister på den anden, uhensigtsmæssig. Walter Korpi (1990) forsøgte sig engang modigt med at

klassificere forskellige fremherskende typer af sociologer. Han gjorde det ud fra et farverigt mytologisk metaforsprog, hvor han kom frem til følgende forholdsvis hierarkiske eller funktionelle opdeling af sociologer: (1) *Pegasuser* (den abstrakte socialteori) med et fåtal af store og anerkendte sociologer, der som overnaturlige væsener bevæger sig på en sociologisk tronhimmel, på et abstrakt og mere ophøjet teoretisk niveau end andre almindelige, dødelige sociologer, der lever i den prosaiske verden, (2) *pegasus-tjenerne* (de teorimedierende mellemmand/paradigmedisciple) der har sat sig for loyalt at videreformidle og viderekommunikere pegasusernes abstrakte teoretiske lærdom og paradigmatisk viden til deres mindre abstraktionselskende kolleger, (3) *træelskere* (de kernefaglige sociologer), der betragter sociologien som en stor, sammenhængende og solid træstamme bestående af dybe rødder, solid stamme og prangende krone (empiri, teori og metode), der som et samlet hele med røntgenblik kan anvendes til at gennemlyse og analysere samfundet for bedre at kunne forstå det, (4) *stubsidderne* (metodologidyrkerne/empiristerne), som helt og holdent for længst har fældet den store, sammenhængende sociologiske grundstamme og minutløst forvandlet den til empiriske tændstikker med nøjagtigt samme antal i hver æske, og slutteligt (5) *muldvarpene* (hverdagslivs-sociologerne) der modsat pegasuserne fokuserer på det hverdagsagtige, det uanselige, praksis og det nære i deres videnskabelige arbejde. Det er min opfattelse, at pegasus-perspektivet, delvist foranlediget af en voksende række pegasus-tjenere (herunder jeg selv), dominerer og sætter en forholdsvis stor del af dagsordenen inden for nutidens sociologi – særligt inden for den universitære verden – også selvom det faktiske antal af pegasuser (hvad Korpi betegner som “pegasuskvoten”) er forsvindende lille. Korpi beretter videre, hvordan “pegasusens sociologiske funktion er [...] ligesom i fosforbelysning at give et glimt af tingenes orden og lyse ned på os, så vi i det mindste kan ane Den Store Sammenhæng” (Korpi 1990:3). En konsekvens *kan* være, at der sker en afkobling af teoretisk funderet videnskab fra empirisk baseret forskning institutionelt såvel som idémæssigt. Jeg skal understrege, at jeg ingenlunde er modstander af sociologisk teori, snarere tværtimod, men vi skal være varsomme med, at proportionerne af abstrakt teoridyrkelse og teoriøkesege i vores disciplin ikke vokser hæmningsløst. En anden og relateret konsekvens *kan* dog også være det, der for nyligt er blevet betegnet som en samfundsvidenskabernes “flugt fra virkeligheden”, en teoretisk eskapisme fra den empiriske virkelighed.

Flugten fra virkeligheden

Det er min opfattelse, at vi kort sagt bør være varsomme med og opmærksomme på det, der ofte følger i kølvandet på klassikerkulten og teorifetichismen, og som den amerikanske politolog Ian Shapiro (2005) for nyligt malerisk karakteriserede som “samfundsvidenskabernes flugt fra virkeligheden”. Han noterede sig således, at:

i disciplin efter disciplin er virkelighedsflugten så omfattende, at forskerne har mistet blikket for det, de hævder, er deres genstandsfelt. Dette gælder for de kvantitativt og formelt orienterede samfundsvidenskaber, der som udgangspunkt er rettet mod kausalanalyser [...] Men det gælder ligeledes for mange fortolkende indslag, der påvirkes af humanistiske modeluner – særligt den "lingvistiske vending" og udviklinger inden for litterær hermeneutik (Shapiro 2005:2).

Shapiros pointe er bl.a., at kvantitativt orienterede forskere er mere optaget af variable end af virkeligheden, at kvalitativt orienterede forskere svælger i fortolkning på fortolkning, mens resten tilsyneladende dyrker teori. Hvorvidt det er et retvisende billede af netop dansk sociologi, kan jeg ikke tillade mig at udtale mig om, men Shapiros pointe er tankevækkende – at stadig flere finder trykthed i internt videnskabelige og akademiske aktiviteter, der i forholdsvis omfattende grad afslører en afstandtagen og adskillelse fra virkeligheden "derude" og dens mange påtrængende problemer. Som også Niklas Luhmann konstaterede i sin *Sociale systemer* om tilbøjeligheden til i nutidens sociologi at dyrke teoretisk forskning (noget han forøvrigt selv var ganske uovertruffen til), der også blev antydnet i den tidligere omtale af klassikerkulturen i sociologien:

Det er et fremherskende træk, at de, som interesserer sig for generel teori, vender tilbage til klassikerne. Indskrænkningen, gennem hvilken man gør sig fortjent til retten til at bære titlen teori, bliver legitimeret ved henvisninger til tekster, som allerede oppebærer denne titel eller bliver betragtet som sådan. Opgaven er så at dissekere, at fortolke, at rekombinere disse allerede eksisterende tekster. Det, man ikke tiltror sig selv at kunne skabe, forudsættes som allerede eksisterende. Klassikerne er klassikere, fordi de er klassikere; i den nutidige anvendelse af dem legitimerer de sig selv ved at referere til sig selv. Orienteringen mod store navne og dét at specialisere sig i sådanne kan så give sig ud for at være teoretisk forskning (Luhmann 1984/2000:29).

Sociologien bliver således teoretisk tautologisk eller internt selvreferentielt, for at anvende Luhmanns eget begreb, og når Luhmann taler om "klassikere", så gælder også de nyere tekster/forfatterskaber (inklusive hans eget samt mange af Skinners tidligere omtalte "høje teoretikere"), som også hurtigt er blevet eller synes næsten uundværlige for vores tænkning.

Jeg skal gerne medgive, at der kan opnås en vis følelse af trykthed i teoretisk arbejde i en kompleks og foranderlig verden, hvor empirisk viden ofte først er tidskrævende at fremskaffe og dernæst analysere. Flugten ind i teorien (biografier, introduktioner og fortolkninger) kan for mange skyldes, at netop det universitære system er under belejring i disse år, hvorved tiden – den sam-

menhængende forskningstid – til længerevarende eller dybdegående empiriske studier udhules grundet stadig mere pressede undervisningsforpligtelser, administrative funktioner, indrapporteringer af hver eneste aktivitet, man bedriver, vejledningsopgaver, deltagelse i den offentlige debat og det vedvarende *publish or perish*-princip. Her kan dyrkelsen af teori måske skaffe lidt luft – man kan få lov til eller mulighed for at puste ud med en type af arbejde, hvor man ikke behøver at forlade kontorstolen – samtidig med, at den tilsyneladende er meriterende. Ian Shapiro beretter også om, hvordan selve den institutionelle advancementsstruktur i universitetsverdenen i dag bevirker, at det forekommer uinteressant for mange fastansatte og empirisk erfarne forskere at forestå den vigtige forskningsbaserede undervisning på de lavere studieniveauer (bachelorniveau), da det ikke giver nogen form for tilfredsstillelse eller status, og herved risikerer man, at mange studerende mister netop blikket for den vigtige kombination af teori og empiri. Derved lurder faren for, at denne dyrkelse af teori for teoriens egen skyld eller empiri totalt adskilt fra teori overleveres til nye generationer af sociologer.

I sin kommentar til sociologiens status ved årtusindeskiftet noterede Chigosociologen Andrew Abbott sig følgende: "Vi har efter min opfattelse i dag alt for mange teoretikere, der ikke foretager sig andet end at tænke over eksisterende teori" (Abbott 2000:299). Jeg er ikke utilbøjelig til at give ham ret. Tilbagetrækningen til teoriernes tågeland – flugten fra virkeligheden – slører erkendelsen af, at teorier, når alt kommer til alt, blot er redskaber til at sætte virkeligheden i relief og reducere dens iboende kompleksitet – de er ikke en målsætning i sig selv. Bare det at skrive dette metasociologiske essay repræsenterer jo paradoksalt nok selv en tilbagetrækning fra studiet af den sociale virkelighed, hvilket vidner om, at det at bedrive eller skrive sociologi om sociologi i sidste instans også er et teoretisk foretagende. For ingen af vores store klassikere var teorien *i sig selv* imidlertid interessant. Selvom de bidrog til det omfattende kompleks af tanker og begreber, vi ofte i undervisningssammenhænge klassificerer som "teori", var det for både Marx, Weber, Durkheim og Simmel vigtigt, at teorien enten voksede ud af erfaring med, oplevelse af eller kastede lys over den faktisk eksisterende empiriske virkelighed. Teoritendensen i nutidens sociologi kan meget vel ende med at blive reproduceret af de kommende generationer, som vi er i færd med at uddanne og oplære til at anvende deres sociologiske fantasi, og den medfører til tider bl.a., hvilket jeg har observeret ved flere lejligheder, at de studerende med halsbrækkende analyser forsøger at skabe et et-til-et-forhold mellem eksempelvis Giddens', Honneths eller Foucaults begrebsabstraktioner og et enkeltstående eller et fåtal af ikke synderligt repræsentative udsagn fra kvalitative interviews eller fra særdeles sporadisk indsamlede samples i surveystudier. De, og mange andre betydeligt mere erfarne forskere, gør sig, så vidt jeg kan vurdere, skyldige i det, den tysk-amerikanske sociolog Helmut R. Wagner (1964) betegnede som "niveau-forskydning" [*displacement of scope*], fordi de tror – og i en vis udstrækning

understøttes heri – at mikroaspekter ved virkeligheden nødvendigvis står mål med eller direkte afspejles i abstrakt teori. Disse forsøg på at integrere sporadisk eller systematisk indsamlet empirisk materiale med altfavnende teoretiske begreber er naturligvis prisværdig – men ofte bygger den på en deduktivistisk forestilling om, at virkeligheden først for alvor er virkelig, når den valideres af eksisterende høj teori. For nyligt foreslog den norske sociolog Pål Veiden (2006) således humoristisk, at vi måske efterhånden havde behov for en “udførbog” i sociologi, hvormed han mente en bog, der skulle føre forskere og studerende væk fra at gentage bedagede og gennemtyggede politisk korrekte klicheer. Det samme gælder måske i forhold til at føre os ud af tendensen til teoridyrkelse og teoriexegese og villigheden til at lade virkeligheden tale for sig selv uden teoretisk svøbe eller uden at fortabe sig i abstrakt teoridyrkelse. Vores alenlange citationsiver og referencelister, der akkompagnerer vores bøger, artikler og rapporter, og som vel ofte optager 10-20 % af det samlede videnskabelige produkt (i mine egne værker som regel tættere på sidstnævnte end førstnævnte procentandel), illustrerer med stor tydelighed, at en sådan udførbog i mange henseender kunne være tiltrængt (Jacobsen 2006).

Min korte opsummering af de ovenstående sporadiske betragtninger er, at vi i sociologien nøje må overveje, om den her postulerede dyrkelse – som man naturligvis kan være mere eller mindre enig i udbredelsen af – af budskaberne fra de himmelske (eller himmelråbende) højder, i form af klassikerkulter, intellektuelle ikoner, sociologiske superstars og teoridyrkelse, er en hensigtsmæssig måde at praktisere sociologi, “videnskaben om *samfundet*”, på. Således har jeg ønsket at rette opmærksomheden mod sociologiens tilbøjelighed til at dyrke sig selv som empiri, som data, som virkelighed, hvorved teorien kommer til at overskygge virkeligheden, som vi ved findes “derude”, men som vi alt for sjældent har tid eller ressourcer til at besøge eller gøre til genstand for grundige studier. I sin sønderlemmende kritiske anmeldelse af Quentin Skinners førømtalte bog om tendensen til tilbagevenden til “høj teori” i samfundsvidenskaberne erindrede Frederick C. Crews (1986b) Jonathan Swifts fantastiske fortælling om Lemuel Gulliver, der på en af sine rejser kommer til Det Store Akademi i byen Lagado (hvis navn sandsynligvis stammer fra det keltiske ord “lag”, der betyder formålsløs), hvor man forsøger sig med så innovative aktiviteter som at uddrage solstråler fra agurker, blødgøre marmorblokke til puder og en mangfoldighed af andre tilsvarende fantasifulde, men givetvis formålsløse tiltag. Til sin store forundring observerer Gulliver ligeledes, hvordan en opfindsom arkitekt har opfundet en metode til at konstruere huse, hvor man – ganske opsigtsvækkende og i modstrid med gængs konstruktionspraksis – begynder med at lægge tagkonstruktionen for dernæst at arbejde sig nedefter til fundamentet. Som en lignelse på teoridyrkelsen i sociologien tjener denne fortælling, synes jeg, ganske godt. Det gør måske slet ikke noget, at det teoretiske tæppe fra tid til anden hives væk under fødderne på os. Som

Max Weber, om end i en anden sammenhæng, klassisk formulerede det:

Når mennesker bliver usikre på betydningen af de standpunkter, de ureflekteret har fremført ... fortaber stien sig i tasmørket ... og også videnskaben forbereder sig på at forandre sit ståsted og sit begrebsapparat for at kunne skue ned fra tankernes højder på de dagsaktuelle begivenheder (Weber in Bottomore 1975:7).

Det er måske denne usikkerhed om vores ureflekterede standpunkter, vi i sociologien ikke ville tage skade af at opleve?

Michael Hviid Jacobsen
E-mail: mhj@socsci.aau.dk

Litteratur

- Abbott, Andrew 2000: "Reflections on the Future of Sociology". *Contemporary Sociology*, 29 (2):296-300.
- Baehr, Peter 2003: *Founders, Classics, Canons: Modern Disputes over the Origins and Appraisal of Sociology's Heritage*. New York: Transaction Books.
- Becker, Howard S. 1994: "Sociology: The Case of C. Wright Mills", in Ray C. Rist (red.): *The Democratic Imagination*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Bottomore, Tom (red.)1975: *Crisis and Contention in Sociology*. London: Sage Publications.
- Crews, Frederick C. 1986a: "The Grand Academy of Theory", in *Skeptical Engagements*. New York: Oxford University Press.
- Crews, Frederick C. 1986b: "In the Big House of Theory". *New York Review of Books*, 33 (9), den 29. maj.
- Goldthorpe, John H. 1969: "Introduction", in Timothy Raison (red.): *The Founding Fathers of Social Science*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Jacobsen, Michael Hviid 2003: "The Cult of the Classics – On the Scientific Function of the Founders and Classics in Contemporary Sociology". *Yearbook of Sociology/ Sosiologisk Årbok*, 8 (2):1-47.
- Jacobsen, Michael Hviid 2006: "Sociologiens død? Dødens sociologi! – manifest for stimulering og fornyelse af den sociologiske fantasi i fragmentationens tidsalder". *Sociologi i dag*, 36 (4):62-96.
- Korpi, Walter 1990: "Om undran inför sociologerna". *Sociologisk Forskning*, 27 (3):2-10.
- Luhmann, Niklas 1984/2000: *Sociale systemer: Grundrids til en almen teori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Merton, Robert K. 1968: "History and Systematics of Social Theory", in *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Mills, Charles Wright 1959/2002: *Den sociologiske fantasi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Seidman, Steven 1991: "The End of Sociological Theory: The Postmodern Hope". *Sociological Theory*, 9:131-146.

- Shapiro, Ian 2005: *The Flight from Reality in the Human Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- Skinner, Quentin (red.) 1985: *The Return to Grand Theory in the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles 1984: *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. New York: Russell Sage Foundation.
- Veiden, Pål 2006: "Behovet for en utføringsbok i sosiologi". *Samtiden*, 2:100-106.
- Wagner, Helmut R. 1964: "Displacement of Scope: A Problem of the Relationship Between Small-Scale and Large-Scale Theories". *American Journal of Sociology*, 69 (6):571-584.